

ОГЛЯД ІНСТРУМЕНТІВ ПІДТРИМКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ (липень – серпень 2024 р.)

Резюме

Управління фінансовою стійкістю України потребує взаємоузгодженого застосування інструментів регулювання монетарного, бюджетного, податкового секторів та відповідних політик.

- *Бюджетна політика.* Звітний період характеризувався реалізацією низки заходів, які матимуть позитивний вплив на впровадження середньострокового бюджетного планування (розгляд Комітетом з питань бюджету Бюджетної декларації), започатковують підготовку переліку публічних інвестиційних проєктів, які матимуть вплив на формування проєкту Держбюджету-2025. Здійснено кроки щодо забезпечення у 2024 р. заходів з підтримки сфери безпеки й оборони; активізації практичних заходів щодо імплементації вимог законодавства ЄС у сфері публічних фінансів, оптимізації виконання бюджетів. У черговий раз реалізація ініціатив у сфері державних фінансів засвідчила необхідність поліпшення діалогу між законодавчою та виконавчою гілками влади для забезпечення безперервності та недопущення вимушених затримок при формуванні та виконанні бюджетів.

- *У податковій та митній сферах* основними інструментами підтримки фінансової стійкості впродовж липня – серпня стали: завершення першої звітної кампанії із загального стандарту звітності (CRS); продовження співпраці з МВФ з питань податкової політики; впровадження управління податковими комплаєнс-ризиками; подальша цифровізація ПРРО; аналіз помилок при заповненні звітів про контрольовані іноземні компанії (КІК), а також оновлення нормативної бази. Інструменти митної політики стосувалися: встановлення митних пільг для обладнання для енергетики; переходу на нову автоматизовану систему митного оформлення; спрощення переміщення товарів військового призначення; налагодження обміну митною інформацією, а також збільшення кількості компаній зі статусом авторизованого економічного оператора (АЕО).

- *У борговій сфері* протягом звітного періоду тривало залучення кредитів від міжнародних фінансових організацій та ЄС, а також двосторонніх кредитів та грантів. Відбулося різке зниження ризику рефінансування завдяки досягнутим домовленостям щодо реструктуризації зовнішнього комерційного боргу.

- *Грошово-кредитна сфера* характеризувалась подальшим зростанням прибутковості та капіталізації банків, поступовим поліпшенням якості їхніх

кредитних портфелів, помірним скороченням міжнародних резервів країни та незначним прискоренням цінового зростання. Сукупний вплив зазначених та інших чинників зумовив рішення регулятора про збереження облікової ставки на поточному рівні.

Бюджетна політика

Виконання Державного бюджету України за сім місяців 2024 р. За даними Казначейства, доходи державного бюджету сягнули 1486,7 млрд грн (зокрема загального фонду – 1031,6 млрд грн). Порівняно з аналогічним періодом минулого року зафіксовано їх збільшення на 0,6 % (загального фонду – +2,5 %). Касові видатки за цей період склали 2249,7 млрд грн, зокрема загального фонду – 1808,8 млрд грн, збільшившись відповідно на 8,8 % та 10,3 % порівняно з січнем – липнем 2023 р.

17 липня відбулося чергове, 13-те засідання Керівного комітету Проєкту ЄС з підтримки управління державними фінансами в Україні [EU4PFM](#) (далі – Проєкт), на якому обговорено ключові досягнення у I півріччі та напрями роботи у II півріччі 2024 р. щодо допомоги Україні для підвищення якості управління публічними фінансами. У засідання взяли участь представники Мінфіну, ДПС, ДМС, Європейської делегації в Україні, Генерального директорату з питань сусідства та переговорів про розширення ЄС (DG NEAR), міжнародні експерти. У рамках Проєкту розпочато розроблення нової редакції Митного кодексу України, впроваджується застосування NCTS Фази 5¹, завершено підготовчу роботу з обміну інформацією про фінансові рахунки, а Бюджетна декларація на 2025–2027 рр. вже формувалася з використанням створеної за участі фахівців Проєкту інформаційної системи онлайн-взаємодії Міністерства фінансів із розпорядниками коштів «ГРК-ВЕБ». Співпраця органів державної влади та Проєкту дає можливість реалізувати низку ключових змін у сфері публічних фінансів, які, серед іншого, сприятимуть виконанню завдань та заходів, що постають перед Україною у підготовці до вступу до ЄС та реалізації індикаторів Плану для Ukraine Facility.

Уряд подав на розгляд Верховної Ради України законопроект про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» щодо фінансового забезпечення сектора безпеки і оборони, реєстр. № 11417. Документ передбачає збільшення видаткової частини держбюджету на 438,5 млрд грн задля підтримки потреб сектора безпеки й оборони. Щоб реалізувати норми зазначеного законопроекту, першочерговим є пошук додаткових джерел надходжень: як запропоновано в урядовому законопроекті про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану, реєстр. № 11416. Такі зміни можуть стосуватися перегляду ставок та переліку платників військового збору, окремих видів акцизів тощо. *Водночас єдиної позиції щодо зміни підходів до оподаткування між законодавчою й виконавчою гілками влади та бізнесом нині не вироблено, що не сприятиме швидкому прийняттю змін до Держбюджету.*

¹ Нова комп'ютеризована транзитна система (New Computerized Transit System – NCTS) – це система, в основу якої покладено Конвенцію про процедуру спільного транзиту.

Перше засідання Стратегічної інвестиційної ради 23 липня 2024 р. відбулося під головуванням прем'єр-міністра України Д. Шмигала. Рада сформована в травні 2024 р. на виконання вимог [Дорожньої карти реформування системи управління публічними інвестиціями](#). На засіданні обговорювалися організаційні питання функціонування Ради, особливості формування єдиного портфеля публічних інвестиційних проєктів державного та місцевого рівнів, зокрема в рамках підготовки Бюджетної декларації на 2025–2027 рр. Заплановано затвердити перелік публічних інвестиційних проєктів на 2025 р. уже у вересні. З цією метою уряд схвалив Порядок підготовки, подання, оцінки та визначення критеріїв пріоритизації концепцій публічних інвестиційних проєктів на 2025 рік (постанова КМУ від 09 серпня 2024 р. № 903). Закладена в Дорожній карті модель, що передбачає формування та затвердження єдиного переліку інвестиційних проєктів, дає можливість більш чітко та якісно визначати пріоритети та потреби в інвестуванні, поліпшить комунікацію потенційних інвесторів та органів державної і місцевої влади, що реалізують такі проєкти, а також сприятиме їх імплементації в бюджетний процес.

Комітет Верховної Ради України з питань бюджету розглянув 23 липня 2024 р. Бюджетну декларацію на 2025–2027 рр. та підготував пропозиції до неї (відповідний проєкт постанови зареєстровано за № 11437). Зокрема, Кабінету Міністрів України рекомендовано: збільшити обсяг планових доходів; затвердити Стратегію управління державним боргом та вжити заходів щодо реструктуризації держборгу; пріоритизувати витрати бюджету та відмовитись від непершочергових, неактуальних та неефективних витрат; опрацювати можливість підвищення у 2025–2027 рр. розмірів прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати; забезпечити підтримку ВПО; продовжити роботу Фонду ліквідації наслідків збройної агресії; забезпечити зміцнення фінансової спроможності територіальних громад тощо. Бюджетну декларацію та пропозиції Комітету до неї має розглянути та схвалити Верховна Рада України. Оскільки процес підготовки проєкту Державного бюджету України на 2025 р. уже розпочався, нормативне оформлення пропозицій до Бюджетної декларації набуває ваги для оптимізації позицій різних гілок влади. Окрім того, повноцінне впровадження середньострокового бюджетного планування є однією з базових вимог у сфері публічних фінансів, які постають перед Україною в рамках інтеграції до ЄС.

Продовжено роботу щодо забезпечення виконання положень Державного бюджету України на 2024 рік: 1) 25 липня 2024 р. затверджено [розподіл додаткової дотації](#) для здійснення повноважень органів місцевого самоврядування на деокупованих, тимчасово окупованих та інших територіях за II квартал 2024 р. Обсяг дотації становить 285,9 млн грн (у I кварталі поточного року – 266,2 млн грн). Ці кошти спрямують до обласного бюджету Луганської області та до 124 бюджетів територіальних громад; 2) 13 серпня 2024 р. здійснено [розподіл субвенції на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа»](#) на суму 1400 млн грн; 3) ухвалено рішення виділити з резервного фонду 500 млн грн [для заходів, пов'язаних зі зміцненням обороноздатності держави](#), та 26,6 млн грн [для покриття витрат об'єктів державної, комунальної та приватної власності](#), у будівлях яких у період воєнного стану на безоплатній основі розміщувалися ВПО.

Податкова та митна сфери

Завершилася перша звітна кампанія з CRS². Перший звіт про підзвітні рахунки за період 01 липня 2023 р. – 31 грудня 2023 р. фінансові установи мали подати до контролюючого органу до 01 липня 2024 р. Станом на 01 липня 2024 р. ДПС отримала звіти від 1652 (91 %) усіх зареєстрованих підзвітних установ.

Продовжено співпрацю з МВФ з питань податкової політики. 15 липня 2024 р. розпочала роботу чергова місія Податково-бюджетного департаменту МВФ, в якій беруть участь представники Державної податкової служби України. Відповідно до графіка технічних місій Податково-бюджетного департаменту МВФ та попередньо узгоджених з експертами МВФ пріоритетних напрямів взаємодії, робота зосереджуватиметься, зокрема, на оцінці вартості податкових пільг.

Впровадження управління податковими комплаєнс-ризиками в ДПС. На виконання Національної стратегії доходів до 2030 року Кабінет Міністрів України ухвалив постанову «Про реалізацію експериментального проекту щодо функціонування системи управління податковими ризиками (комплаєнс-ризиками) в Державній податковій службі» від 25 липня 2024 р. № 854. Мета цього експериментального проекту – *впровадження в організацію та діяльність ДПС міжнародних підходів до управління для підвищення рівня дотримання платниками податків своїх податкових обов'язків.*

Відбувається подальша цифровізація ПРРО. ДПС повідомила 25 липня 2024 р. про оновлення версії програмного забезпечення мобільних застосунків безоплатних програмних реєстраторів розрахункових операцій (ПРРО) від ДПС для операційних систем Android та iOS. Зокрема, додано функцію сканування штрих-коду марки акцизного податку.

Удосконалюється аналіз помилок при заповненні Звіту про КІК. Нещодавно завершено першу кампанію подання контролюючими особами звітів про контрольовані іноземні компанії (КІК). За результатами проведеного аналізу поданих звітів за 2022 р. та 2023 р. ДПС узагальнила та 30 липня 2024 р. опублікувала на сайті найпоширеніші помилки при їх заповненні. *Надана ДПС інформація допоможе платникам уникнути технічних помилок при заповненні звітів у майбутньому.*

Здійснюється подальше оновлення нормативної бази. 27 липня 2024 р. набрав чинності оновлений Закон України «Про державне регулювання

² Common Standard on Reporting and Due Diligence for Financial Account Information або Загальний стандарт звітності та належної перевірки інформації про фінансові рахунки (Загальний стандарт звітності, CRS) – це міжнародний стандарт, що вимагає від країн, які його імплементують, здійснювати збір інформації від фінансових установ про фінансові рахунки власників рахунків та щорічно на автоматичній основі обмінюватись такою інформацією з юрисдикціями-партнерами з обміну в рамках Багатосторонньої угоди компетентних органів про автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки (Multilateral Competent Authority Agreement on Automatic Exchange of Financial Account Information, MCAA CRS).

виробництва і обігу спирту етилового, спиртових дистилатів, біоетанолу, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, тютюнової сировини, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального» від 18 червня 2024 р. № 3817-IX.

Встановлено митні пільги для енергетики. З 27 липня 2024 р. набули чинності закони України № 3853-IX та № 3854-IX від 16 липня 2024 р., які передбачають звільнення від сплати ПДВ та ввізного мита при ввезенні в Україну обладнання для відновлення енергетики – електрогенераторного обладнання, устаткування для вітро- та сонячної генерації, акумуляторів великої потужності. Перелік товарів також містить обладнання для виробництва та/або ремонту активних засобів протидії технічним розвідкам та машин механізованого розмінування.

Відбувається перехід на нову автоматизовану систему митного оформлення. З 01 серпня 2024 р. вісім пунктів пропуску для автомобільного сполучення на українському кордоні почали використовувати нову автоматизовану систему для митного оформлення, яка замінить чинну АСМО «Інспектор». Процес переведення інших автомобільних пунктів пропуску на нову систему тривав протягом наступних двох тижнів. *Нова система сприятиме поліпшенню умов ведення підприємницької діяльності: прискоренню процесу митного контролю в пунктах пропуску і, відповідно, наповненню бюджету нашої держави.*

Прискорення переміщення товарів військового призначення через державний кордон. Кабінет Міністрів України ухвалив постанову від 02 серпня 2024 р. № 878, яка передбачає переміщення товарів військового призначення через усі відкриті пункти пропуску через державний кордон у період дії правового режиму воєнного стану. *Це прискорить перевезення зазначених вантажів, оптимізує логістику, спростить процедуру перетину кордону та забезпечить вчасну доставку військових товарів.*

Налагодження обміну митною інформацією між Україною та Молдовою. 08 серпня 2024 р. на українсько-молдовському кордоні заступник голови Державної митної служби України та в. о. директора Митної служби Республіки Молдова підписали Технічні умови організації обміну попередньою інформацією про товари і транспортні засоби, переміщені через спільний кордон. *Документ забезпечуватиме подальшу реалізацію досягнень проєкту інтегрованого управління кордонами, фінансованого Європейським Союзом, з модернізації центральних ІТ-систем митних відомств України та Молдови.*

Збільшення кількості компаній зі статусом авторизованого економічного оператора (АЕО). Станом на 15 серпня 2024 р. 53 компанії України мають 55 авторизацій. Два підприємства отримали обидва можливі статуси – АЕО-С та АЕО-Б. *Зростання темпів долучення свідчить про прозорість та надійність бізнесу, який подається на отримання авторизацій (рис. 1).*

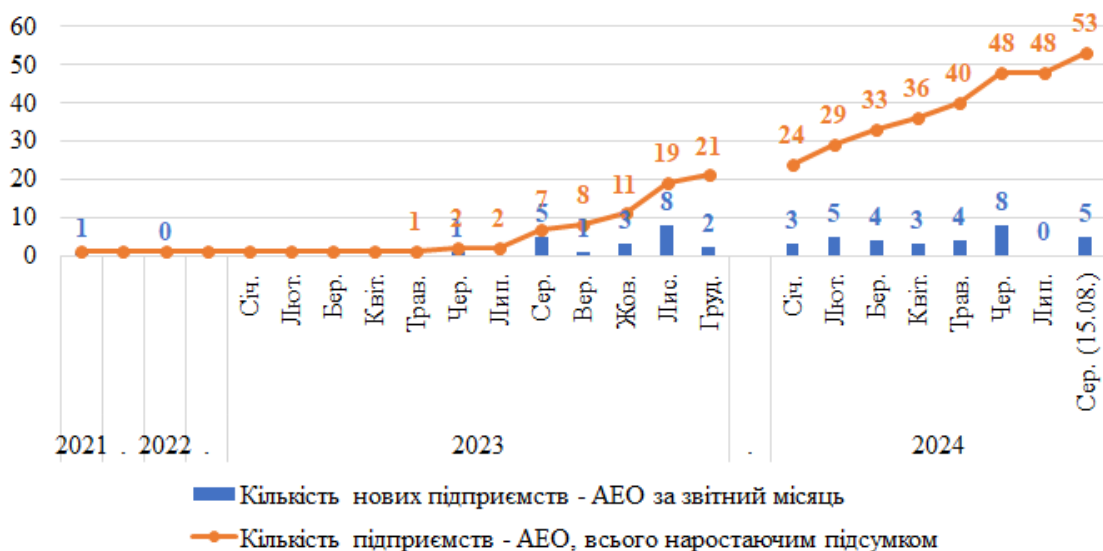


Рис. 1. Динаміка кількості підприємств, які отримали статус АЕО, станом на 15 серпня 2024 р.

Джерело: Єдиний державний реєстр АЕО³.

Боргова сфера

Міжнародна допомога залишається основним чинником збереження фінансової стійкості в умовах повномасштабної війни.

- На початку липня 2024 р. до держбюджету України надійшов п'ятий транш обсягом близько 2,2 млрд дол. США (1,7 млрд СПЗ) від МВФ у рамках чотирирічної програми Механізму розширеного фінансування (Extended Fund Facility – EFF) після схвалення Виконавчою радою МВФ 28 червня 2024 р. четвертого перегляду програми EFF⁴. А вже протягом 16–19 липня 2024 р. в Києві відбулися робочі зустрічі з МВФ щодо підготовки до наступного (п'ятого) перегляду програми EFF та реформаційних заходів для зміцнення фінансової спроможності України.

- 5 серпня 2024 р. уряд США спрямував грант (безповоротна фінансова допомога) у розмірі 3,9 млрд дол. США. до держбюджету України через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) та через проєкт Світового банку «Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого державного управління в Україні» (PEACE in Ukraine).

- 13 серпня 2024 р. до державного бюджету України надійшло 4,2 млрд євро від ЄС (частина макрофінансової допомоги ЄС у межах фінансового інструменту Ukraine Facility). Транш складається з пільгового фінансування – 2,7 млрд євро та гранту – 1,5 млрд євро. Фінансування буде спрямовано на забезпечення пріоритетних соціальних та гуманітарних видатків держбюджету.

³ Див.: URL: <https://cabinet.customs.gov.ua/aeopubliclist>

⁴ Україна залучила близько 2,2 млрд доларів США від МВФ в межах програми Extended Fund Facility / Міністерство фінансів України. 2024. 03 лип. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ukraine_attracted_about_usd_22_billion_from_the_imf_under_the_extended_fund_facility_arrangement-4678

ОВДП продовжують бути другим найбільшим за обсягом джерелом фінансування держбюджету. У липні 2024 р., за даними Міністерства фінансів України, від випуску державних облігацій було залучено 38 млрд грн в еквіваленті (26,4 млрд грн та 285,7 млн дол. США), з яких 35,5 млрд грн – від військових облігацій (для порівняння – у червні 2024 р. від випуску ОВДП було залучено 55 млрд грн в еквіваленті, з яких 35,3 млрд грн – військові облігації). При цьому, протягом липня український бізнес збільшив свої інвестиції в державні облігації на 10,6 млрд грн, а громадяни – на 5,2 млрд грн проти червня поточного року. *Залучені кошти спрямовуються на безперерйне забезпечення оборонних потреб держави. Деталі щодо придбання військових облігацій за [посиланням](#).*

Україна переходить до вирішального етапу реструктуризації державного комерційного боргу (державних єврооблігацій). 9 серпня 2024 р. на Лондонській фондовій біржі Україна опублікувала офіційну заяву, в якій [оголосила](#) про пропозицію обміну та запит на згоду щодо змін умов державних єврооблігацій в обігу та гарантованих державою єврооблігацій Укравтодору, відповідно до [умов принципів домовленостей](#), досягнутих з Комітетом власників єврооблігацій 22 липня 2024 р., і викладених у Меморандумі про пропозицію обміну та запит на згоду. *За результатами зазначеної угоди Україна зменшить свій державний борг на 8,67 млрд дол. США та заощадить 22,75 млрд дол. США на боргових виплатах до 2033 р., що дозволить спрямувати ці бюджетні ресурси на вирішення нагальних потреб.*

Грошово-кредитна сфера

Після тривалого циклу зниження, споживчі ціни відновили поступове, проте нерівномірне зростання. Рівень інфляції в річному обчисленні в липні 2024 р. зріс до 5,4 % р/р порівняно з 4,8 % р/р у червні. Натомість у місячному вимірі (відносно червня) загальний рівень споживчих цін не змінився.

***Довідково.** Найбільше зростання в липні зафіксовано в категоріях цін на пальне (17,6 % р/р), адміністративно регульованих цін (13,4 % р/р), цін на послуги (10,3 % р/р) та оброблені продовольчі товари (6,5 % р/р). Натомість вартість непродовольчих товарів збільшилась лише на 1,2 % р/р, а в сегменті сирих продуктів харчування було зафіксовано дефляцію – вони подешевшали на 4,8 % р/р. Серед позицій, що в липні подешевшали найбільш суттєво, варто виділити яйця (-25,6 % р/р та -11,4 % р/р відносно червня), овочі (-19,3 % р/р та -19,6 % р/р відносно червня), одяг (-5,3 % р/р та -4,1 % р/р відносно червня), взуття (-4,1 % р/р та -3,4 % р/р відносно червня).*

Серед найвагоміших чинників, що впливають на поточну динаміку інфляції, виділимо курсовий (адже Україна є одночасно імпортозалежною та експортоорієнтованою країною) та чинник дефіциту кадрів унаслідок воєнних дій, що тривають (це призводить до зростання витрат бізнесу на заробітну плату). *Отже, поточна цінова динаміка, у цілому, відповідає прогнозу регулятора (8,5 % р/р на кінець поточного року) та має більше ознак інфляції витрат, ніж інфляції попиту.*

Рівень облікової ставки (13 %) згідно з рішенням Правління НБУ залишився без змін, як і інші основні ставки (рефінансування – 17 %, тримісячні депозитні сертифікати – 16 %, сертифікати овернайт – 13 %). Водночас, на нашу думку, потенціал подальшого зниження облікової ставки є значним, а його

максимальна величина вимірюється різницею між рівнем ставки та поточним рівнем інфляції.

Відповідне зниження мало б суттєво розширити кредитну активність банків. Натомість негативними чинниками для активізації корпоративного та роздрібно-кредитних ринків, окрім суто монетарних (інфляція, курс, рівень ставок, стійкість, ресурсозабезпеченість банківської системи тощо), наразі є воєнні ризики, що знижують рівень ділової активності та попит на кредитні ресурси з боку позичальників. *Отже, подальша активізація кредитної діяльності банків серед іншого може бути підтримана вдосконаленням операційного дизайну чинних урядових кредитних програм.*

Обсяг міжнародних резервів України поступово скорочується четвертий місяць поспіль, проте таке скорочення наразі не становить загрози. Станом на 01 серпня 2024 р. обсяг міжнародних резервів країни скоротився до 37,2 млрд дол. США, що майже на 2 % менше, ніж місяць тому, та на 15 % нижче історичного максимуму (43,8 млрд дол. США), зафіксованого на 01 квітня 2024 р.

Ключовими чинниками негативної динаміки резервів протягом липня були інтервенції НБУ на безготівковому валютному ринку (негативне сальдо 3,3 млрд дол. США) та виплати, пов'язані з погашенням та обслуговуванням державного боргу (185 млн дол. США). Натомість ці витрати були значною мірою компенсовані надходженнями від зовнішніх донорів на загальну суму майже 2,5 млрд дол. США, зокрема 2,2 млрд дол. США – від МВФ.

Загальноприйнятим достатнім або задовільним рівнем міжнародних резервів вважається вартість майбутнього тримісячного імпорту країни. Натомість п'ятимісячний еквівалент майбутнього імпорту, консолідований у вигляді міжнародних резервів, чинна національна нормативно-правова база характеризує як оптимальний. *У цьому сенсі рівень міжнародних резервів України, станом на 01 серпня 2024 р., що є еквівалентом 4,8 місяців майбутнього імпорту, цілком коректно характеризувати як «майже оптимальний».*

Попри надскладні умови функціонування на тлі продовження воєнних дій банківська система фіксує зростання прибутку та капіталізації. Опублікована фінансова статистика за перше півріччя 2024 р. свідчить про збереження тренду зростання чистого прибутку банків (близько 79 млрд грн проти 68 млрд грн за аналогічний період минулого року), що також позитивно впливає на динамку регулятивного капіталу (283 млрд грн станом на 01 липня 2024 р. проти 246 млрд грн на 01 липня 2023 р.).

Ці обставини разом зі специфічними особливостями реалізації процентної політики уряду та регулятора, що забезпечують банкам можливість інвестувати значні обсяги надлишкової ліквідності в надійні інвестиційні інструменти, гарантовані до повернення державою (а саме в ОВДП та депозитні сертифікати НБУ), загалом забезпечують зміцнення стійкості та інституційної спроможності банківської системи.

Оприлюднена статистика НБУ констатує певне зниження рівня NPL (частки проблемних кредитів у кредитному портфелі) до 34,6 % станом на 01 липня 2024 р. проти 35,0 % станом на попередню звітну дату переважно внаслідок надання нових кредитів та часткового списання проблемної заборгованості за рахунок сформованих страхових резервів. У цьому сенсі зберігають актуальність пропозиції щодо створення в Україні окремого Банку «поганих» кредитів, який би

міг взяти на свій баланс проблемну кредитну заборгованість більшості банків (на першому етапі – державних) з метою «розвантаження» останніх та прийняття на себе специфічних колекторських функцій.